

EGY CÉLTALAN HADITERV – KOMÁROM 1849. JÚLIUS 11.

Talán nem fölösleges idéznünk Clausewitz nevezetes megállapítását a politika és a háború viszonyáról, az előbbi megrendelői, az utóbbi végrehajtói, eszköz szerepéről. De mi történik akkor, ha „a gépház visszakérdez”? Ha a politika nem csak megrendelőként, hanem a háború alakítójaként lép fel, akkor vajon megteheti-e a katonai vezetés, hogy ellentmondjon? A bölcs porosz teoretikus arról is írt, hogy a politika végig rajta tartja tekintetét a háború menetén, és abba bármikor bele is avatkozhat. De beleszólhat-e a hadműveletek menetébe is, meghatározhatja-e, hogy a fővezér miként érje el a politika által kijelölt háborús vagy hadászati célt? Van-e, lehet-e határ vagy konkrét feladatelosztás a politikai és a katonai vezetés tevékenysége között? E kérdések tükrében vajon helytálló-e a Clemenceau-nak tulajdonított mondás: „a háború túl komoly dolog ahhoz, hogy katonákra bizzuk”? Vagy talán inkább a politikusokat kellene eltüntetni e veszélyes eszköz használatától? A következőkben egy magyar hadtörténeti példán keresztül igyekszünk érveket adni a fenti teoretikus kérdések megválaszolásához.

Az 1848–49-es magyar szabadságharc alatt a komáromi vár szomszédságában, a Duna jobb partjától délre húzódó dimbes-dombos, homokos területen számtalan ütközet mellett három csatában véreztek magyar és idegen katonák. Az elsőt, az 1849. április 26-ait senki sem tervezte. A magyar csapatoknak éppen sikerült átkelni a Dunán, amikor a Buda felől visszavonuló császári sereggel összeakadtak. A nap végén a csatát a magyarok kezén maradt, a honvédsereget kiálthatjuk ki győztesnek.

A következő csatára július 2-án került sor, a császári fél támadott, bár a fővezér, Julius von Haynau tábornagy nem igen gondolt komolyabb eseményre, mint egy erődemonstrációra és a magyarok beszorítására sánctáborukba. A „hiéna” egyik dandárparancsnoka azonban kissé túlbuzgónak bizonyult, ami a magyar fél ellentámadását vonta maga után. Az így kialakult egész napos csata győztesének a Görgei Artúr tábornok által vezetett magyar hadsereg nevezhető. Abban az értelemben mindenképpen, hogy a Buda felé törekvő császári csapatok egyelőre nem folytathatták hadjáratukat.

A harmadik komáromi csatára kilenc nappal később került sor. A támadó fél a Klapka György vezérőrnagy vezette magyar sereg volt. Mi volt e támadás célja, kinek az érdekét szolgálta a majd 100 000 embert felvonultató csata? Ennek megválaszolása nem is olyan egyszerű kérdés, a következőkben mégis kísérletet teszünk a helyzet tisztázására.

Általános helyzet 1849 júliusának első hetében

Magyarország helyzete a fent jelzett időpontban kilátástalannak tűnt. Minden számítás szerint a magyar honvédseregnek semmi esélye sem volt az országban tartózkodó és működő két ellenséges hadsereggel szemben, amely legalább két és félszeres túlerővel rendelkezett. A háború azonban – ahogy ezt Clausewitz bizonygatta – a bizonytalanságok birodalma, a véletlen országa, vagyis „finom, átlátó értelemre van szükség”, és akkor az események kedvező irányba befolyásolhatóak.¹

A kormányzóelnök, Kossuth Lajos továbbra is igen aktívan irányította az országot, a Szemere Bertalan vezette kormány működött, miként a magyar országgyűlés is. A ma-

¹ Clausewitz, Carl von: A háborúról. Ford. Hazai Samu. (Reprint.) Veszprém, 1999. 52. o.

gyar honvédsereg különböző részei több hadszíntéren próbáltak sikeresek lenni, tehát egyelőre nem látszott minden veszve.

Magyarország 1849. április 14-én kimondott függetlenségét több irányból érkező támadás igyekezett megsemmisíteni. A császári-királyi főszereg Haynau tábornagyról irányítása alatt ekkor már Komáromnál tartózkodott, hozzávetőleg 50 000 fővel, melyhez egy orosz hadosztály is csatlakozott, további több mint 12 000 katonával. A hadsereg számára az első hadászati cél Buda–Pest elfoglalása volt. Közben el kellett üzni a magyar csapatokat Győről, ami június 28-án megtörtént, majd körül kellett zárni a komáromi erődöt és sánctáborát. A július 2-i komáromi csatával Haynau elsősorban további útvonalát kívánta biztosítani a magyar főváros felé, oly módon, hogy a magyar csapatokat beszorítsa a Komárom-környéki sáncok mögé. A csata eredménye azonban egyáltalán nem lehetett megnyugtató Haynau számára, így egyelőre ottmaradt Komáromnál.

A császári haderővel a Komáromnál gyülekező magyar főszereg vette fel a harcot, melynek létszáma az említett csata idején még nem érte el a 30 000 főt. A fővezér Görgei Artúr, egyben hadügyminiszter is, aki számára a június 29-i minisztertanácsi ülésen – mely egyúttal távollétében tartott haditanács is volt – határozták meg a főszereg feladatát. E szerint Görgeinek alárendelt csapatait Szeged környékére kellett vezetnie, hogy részt vegyenek az ott létrehozandó csoportosításban. A fővezér – csapatösszevonás után – leg hamarabb július 3-ára tűzte ki az indulást.

Az osztrák seregnél is nagyobb veszélyt jelentett a cári orosz haderő. A magyar szabadságharc leverésének támogatására, a bécsi udvar kezdeményezésére már áprilistól megbeszélések folytak egy orosz fegyveres beavatkozás érdekében. A tárgyalások eredményeként júniusban Iván Fjodorovics Paszkevics tábornagy irányítása alatt négy teljes orosz hadtest – három Galícia, egy pedig Bukovina és Havasalföld felől –, illetve további kisebb csapategységek, megközelítően 193 000 fővel és közel 600 löveggel gyülekeztek a magyar határ átlépéséhez.

Az észak-magyarországi támadás június 15-én kezdődött Kassa–Miskolc–Pest általános irányban. A császári és a cári főszereg között a kapcsolatot Felső-Magyarországon egy orosz hadosztálynak kellett tartania Pjotr Hrisztoforovics Grabbe altábornagy vezetésével. Az itt alkalmazott cári sereg ereje 135 500 fő és 448 löveg volt.

Az orosz támadással az észak-magyarországi hadsereg próbált szembeszállni, amelynek teljes létszáma 16 500 fő és 49 löveg volt.² A József Wysocki vezérőrnagy vezette seregnek egyetlen célja lehetett csupán, hogy lassítsa az oroszok előretörését. Ennek bekövetkezése azonban nem a magyar seregnek, sokkal inkább az egyre nagyobb mértékben terjedő kolerának és az oroszok ellátását vállaló császári logisztika hiányosságainak volt köszönhető. Paszkevics herceg csapatai június 30-án érték el Miskolcot, majd az Alföld északi felét is ellenőrzésük alá vonták. Ezt követően a cári hadsereg mozgása Pest felé jelentősen lelassult, az első orosz csapatok csak július 11-én érték el a magyar fővárost. Wysocki csapatai mindeközben a Duna–Tisza-köze felé vonultak vissza, ahol részt vettek a Tiszai Hadsereg megalakításában. Grabbe altábornagy csapatai július 4-én Alsókubinban, majd 7-én tíz zászlóaljjal, öt lovas századdal és 30 löveggel Garamszentkeresztben álltak.

A főhadszíntér fent említett eseményei mellett a Délvidéken és Erdélyben is zajlott a háború. A déli hadszíntér magyar parancsnoka Vetter Antal altábornagy volt, akit ezen a héten az erőgyűjtés foglalt le. Vetter, a rendelkezésére álló, Guyon Richárd vezérőrnagy vezette IV. hadtest mellé nagyon várta a főszeregtől elszakadt Kmety György ezredes hadosztályának beérkezését. A délvidéki császári erők vezére Josip Jellačić tábornagyról,

² Hermann Róbert: 1848–1849. A szabadságharc hadtörténete. Budapest, 2001. 318. o.

aki jelentős erőfölény birtokában már hetek óta igyekezett a Bácskát birtokba venni és Péterváradot is elfoglalni. A bánági Temesvár császári kézen volt, de ostromolta a magyar V. hadtest, a Maros-menti Arad éppen július 1-jén került magyar kézre.

Erdélyben a helyzet sokkal mozgalmasabb volt. Az orosz csapatok június közepén két irányból támadtak, amellyel szemben Józef Bem altábornagy igyekezett hatásos védelmet szervezni. Az orosz támadás főirányát Alexander Nyilkolajevics von Lüders gyalogsági tábornok a Tömösi-szoroson át Brassó–Nagyszeben–Gyulafehérvár, majd a Maros-völgyén keresztül Arad vagy Temesvár felé jelölte ki. Az oroszokat támogatta az Eduard Clam-Gallas császári altábornagy irányítása alá tartozó erdélyi hadtest is. Az orosz támadás az itt is meglévő erőfölény ellenére csak igen lassan haladt. Július első hetében még Székelyföld déli részében, illetve Beszterce környékén zajlottak harcok. Erdélyben Gyulafehérvár osztrák kézen volt, és jelentős magyar erőket kötött le az érchegységi román felkelés is.

A döntő csata jelentősége és megvívásának elvei

„A csaták két hadsereg közötti végső összecsapások, melyekben a politika és a hadászat nagy kérdéseinek eldöntéséért harcolnak. A hadászat vezeti a hadseregeket a hadművelési terület döntő pontjaira, előkészíti a csata kitörését, és a kezdettől befolyásolja a döntést, bár győzni már a harcászat dolga, egyesítve a bátorságot, a géniusszal és a szerencsével.”³

Henri Jomini sokkal kézzelfoghatóbban igyekezett feltárni a hadművészet lényegét, mint a nála híresebb kortársa, Clausewitz. Jomini a hadművészet megszokott kategóriái, a hadászat és a harcászat közé egy újabbat is beillesztett: a magasabb harcászatot. Bölcsen tette ezt, hisz már korábban is nehéz volt határt húzni a két hagyományos kategória közé.

Amennyiben leegyszerűsítve tárgyaljuk a hadászatot, akkor a teljes haderő vezetését értjük alatta, a hadszíntér egészen, a háború teljes vagy legalábbis egy hadjáratnyi időtartama alatt. A harcászat viszont egy csatatérre vonatkozóan, a haderő egy részének ütközetét, harcát tárgyalja.

Hogyan értékelhetjük viszont azt, amikor a csatatéren megjelenik a két szemben álló fél, haderejének zömével, legalábbis akkora erővel, amellyel döntő sikert akar elérni? A fővezérek ekkor hadászati vagy harcászati szinten vezetnek?

A napóleoni háborúkban nagyon is előtérbe került a döntő csata keresése és megvívása. A felvetődött kérdésre Jomini úgy válaszolt, hogy bevezette a magasabb harcászat kategóriát, amely alapvetően a csaták tervezését és vezetését tárgyalta. Clausewitz munkásságában e kategória nem található, ő a csatát tulajdonképpen ütközetek sorozataként fogta fel, így harcászati kérdésként kezelte. Jomini a csatát tartotta a háború döntő és legfontosabb eseményének, bár vallotta azt is, hogy akár jól irányított manőverekkel is lehet győzelmet aratni.

A döntő csata Károly főherceg munkásságában is megjelent, szerinte a hadászat feladatai közül az első a hadszíntér azon pontjának vagy pontjainak kijelölése, ahol a döntés bekövetkezhet.⁴ Ez lehet egy olyan terület, amelyet a kítűzött cél teljesítése érdekében feltétlenül el kell foglalni, vagy egy döntő csata megvívásául szolgál. Ez azért fontos,

³ Jomini, Antoine-Henri: *Abriss der Kriegskunst*. Mit einem Geleitwort von Albert A. Stahel. Zürich, 2009. 139. o. A következőkben leírtak Jomini munkája IV. fejezetének felhasználásával készültek.

⁴ A stratégia elvei az 1796-i németországi hadjárat előadásával felvilágosítva. Károly osztrák főherceg által. A Magyar Tudományos Akadémia megbízásából ford. Kiss Károly akadémikus. Rendes tag. Pest, 1861. 9. o.

mert a kor felfogása szerint a hadászat egyik legfontosabb elve, hogy a döntő ponton a döntő időben a lehető legtöbb erő összpontosuljon.

A napóleoni háborúkat francia, majd orosz oldalon végig harcoló svájci származású Jomini szerint a csata kimenetelét rendkívül sok tényező befolyásolhatja, olyasmis is, ami nem feltétlen függ a hadvezértől. Ilyenek például a rendelkezésére álló hadsereg már meglévő adottságai, mint a nemzeti jelleg és háttér, a haderő „belső tartása” vagy a háború céljával való azonosulás. A legfontosabb szerep mégis a hadvezéré, aki meghatározza az alkalmazott harcrendet, megszabja a követendő rendszabályokat, az egyes fegyvernemek alkalmazásának, együttműködésének módját. A csata kimenetele szempontjából igen nagy jelentőségű az is, hogy az alárendeltek mennyire támogatják előljárójukat, a csapatok támadóképessége megfelel-e az eléjük kítűzött feladatnak, létszámban és „harci kedvben” alkalmasak-e annak végrehajtására.

Jomini háromféle csatát különböztetett meg, a védelmit, a támadót és az előre nem látottat.

A hadsereg védelmi csatát akkor vállal el, ha előnyös állást vagy hadászatiilag fontos pontot, terepszakaszt, területet akar feltétlenül megtartani. Jomini szerint ilyen esetben a védők harcvonalon várják az ellenséget, ami felfejlődött zászlóaljok vonalából áll. A védelem tehát várja, vajon mit tesz az ellenség, annak megfelelően csoportosítja saját erőit a támadás elhárítására és lehetőség esetén ellentámadás végrehajtására. Így tett a magyar sereg például a pákozdi csatában vagy a császári sereg Isaszegnél.

A hadászati jelentőségű védelmi állásnak természetesen harcászati szempontból is előnyösnek kellett lennie. Ennek érdekében ki kellett használni a természet adta lehetőségeket, vagy ha ezt nem lehetett, akkor alkalmazták a tábori erődítés különböző megoldásait. Jomini szerint egy jó védelmi állásnak megfelelő és rejtett utakkal kellett rendelkeznie akár az átcsoportosítás, akár támadás vagy visszavonulás esetére. A felderítés számára jó kitekintést, a lövegek számára jó kilövést kellett biztosítani. Fontos volt az is, hogy a harcvonaltól támaszkodjanak valamire, erdőre, folyóra, mocsárra vagy magaslatra, így kényszerítve az ellenséget a számára legkedvezőtlenebb harcra, a középben indított támadásra. Ha erre nem volt lehetőség, a harcvonalt meg kellett törni, viszont a töréspont csalogató lehetett az ellenség számára, ezért ebben az esetben itt a mélységet és a tartalékok nagyságát is meg kellett növelni.

A támadás kétségtelenül kedvezőbbnek látszott a védelemnél, hisz ebben az esetben már a kezdet kezdetén meg kellett ragadni a kezdeményezést. A támadáshoz a csapatok felvették a harcrendet, és a fővezér terve alapján kezdődtek a műveletek. Előfordulhatott azonban, hogy nem készült konkrét támadási terv. Ez akkor következhetett be, ha a fővezér nem tudta előre meghatározni a döntés helyét, ilyenkor abban bízhatott, hogy a harc során kiderül, hol lehet a győzelmet kivívni, hová kell az erőt összpontosítani. Ez történt például július 2-án a komáromi csatában, amikor Görgei zseniálisan ismerte fel a Herkály-pusztai környéki áttörés lehetőségét. A végrehajtás ugyan nem sikerült, de a meglátás és a gyors átcsoportosítás mégis rendkívüli volt.

A csatátér döntő pontjának egyszerre kellett hadászati és harcászati értelemben is döntőnek lennie. Vagyis nem volt mindegy, miként sikerül győzelmet aratni. A győzelemnek biztosítani kellett a nap sikerét, de a további műveletek szempontjából is kedvező feltételeket kellett teremtenie. Az isaszegi csatát harcászati értelemben megnyerte a magyar fél, de a császári csapatok másnap nyugodtan visszavonulhattak Pest irányába, vagyis a csata hadászatiilag nem vált döntővé. Amennyiben ugyanis az eredeti terveknek megfelelően a csata közben vagy közvetlenül utána sikerül a császári csapatok jobbszárnyát megkerülve kijutni Kerepesig, akkor számukra – hadászati összekötő vonalukról leszorítva – csak a Vác felé történő visszavonulás marad. Ez már hatalmas hadászati siker lehetett volna.

A csatater legfontosabb pontját általában a topográfia jelölte ki, egy-egy magaslat, híd vagy épülecsoport formájában. Ha véletlenül mégsem, akkor az ellenség harcvonalát kellett szemügyre venni, hol lehet a leggyengébb pontja, vagy hol a legsebezhetőbb.

A fővezér tehát kijelölte azt a pontot, ahol a döntést ki akarta vívni, ezután indulhatott a támadás, vagy az ellenséges vonal közepének áttörése, vagy egyik, esetleg mindkét szárnyának átkarolásra, vagy megkerülésre céljából. Ez utóbbi szintén lehet kétoldali, és akkor bekerítésről beszéltek. Az erőelosztás lényege abban állt, hogy a döntő ponton meghatározó erőfölényt kellett biztosítani, melyet még a tartalékok bevetésével is növelni kellett vagy lehetett. Az áttöréssel – mely általában a legnagyobb veszteséggel járt – az ellenség harcvonalát kellett szétszakítani, ami a részenkénti megsemmisítést tette lehetővé. Az átkarolás előnye elsősorban abban mutatkozott meg, hogy nem vagy csak részben kellett az ellenség fő védelmi irányába támadni, így kisebb tűzhatással és kevésbé szervezett védelemmel lehetett találkozni. Az oldal irányú támadás kivédése rendszerint megoldhatatlan feladat elé állította a védőt. Az átkarolandó szárny megválasztásával befolyásolni lehetett azt is, hogy az ellenség merre vonuljon vissza, illetve meneküljön.

A támadás módjának meghatározása után következett a harcrend kijelölése. A támadó harcrendet vett fel. Jomini szerint ez lehetett „egyszerű párhuzamos harcrend; párhuzamos harcrend támadó vagy védelmi horoggal; egy szárnyra megerősített harcrend; középen megerősített harcrend; egyszerű ferde vagy támadó szárnyra erősített harcrend; merőleges harcrend az ellenség egyik vagy mindkét szárnya ellen; konkáv harcrend; konvex harcrend; lépcső harcrend egyik vagy mindkét szárnyra; lépcső harcrend középre és egy erős támadáshoz a közép ellen és az egyik vagy mindkét szárny ellen összeállított harcrend”. Volt tehát választási lehetőség bőséggel.

A csata helyének, idejének és módjának megbeszélésére a fővezér rendszerint haditanácsot hívott össze, ahol meghallgatta a táborkar főnökének jelentését az általános helyzetről, a terepről, az időjárásról, az ellenség erejéről, helyzetéről, vagyis ismertette a felderítési adatokat, beszámolt a saját csapatok állapotáról, és javaslatokat tett a csata megvívásának módjára, az erőkifejtés főirányára, a harcrendre és minden lényeges kérdésre. Ezután a hadtestparancsnokok mondhatták el véleményüket, majd a lovassági parancsnok, a tüzér- és a mérnökkari főnök. Az elhangzottak alapján a fővezér döntött minden fontos kérdésben, majd a táborkar ez alapján kidolgozta a részletes tervet.

A tervben a táborkar főnökének és segítőinek rendkívül sok mindenre kellett figyelniük. Munkájukat térképen végezték, tehát teljesen tisztában voltak a csatater és környékének földrajzi, tereptani adottságaival, infrastruktúrájával stb. A felderítési adatok alapján, illetve az ellenségről beszerzett adatok alapján fel kellett vázolniuk az ellenség elhelyezkedését, várható tevékenységét. Ehhez rendszerint pontosan ismerték az ellenség fővezérének szokásait, csapatainak harci képességeit, morális állapotát, feltöltöttségét, ellátottságát egyaránt. Ezt követően a saját csapatokat vették számba hasonló szempontok alapján, majd – bizonyosan a fővezér döntése alapján – kijelölték a csapatokat a különböző feladatok végrehajtására. A csapatok a haditervben pontos intézkedést kaptak az indulás idejére, menetvonalra, menetsorrendre, kijelölték számukra a megindulási állást és azt is, hogy ki ellen kell harcolniuk, hova kell kiérniük, kik a szomszédjaik, hogyan kell velük kapcsolatot tartani, hova kell továbbítani a jelentéseket, vagyis hol fog tartózkodni a fővezér, továbbá szükség esetén merre kell hátrálni, és hol kell gyülekezni. Ezen alapadatok mellett a haditervben további fontos információkat is rögzítettek, például a katonáknál lévő élelmiszerre vonatkozóan vagy a sebesültgyűjtő-helyekkel kapcsolatban. A táborkari tiszteknek tehát igen sokrétű ismeretekkel kellett rendelkezniük.⁵

⁵ *Werklein, J. E. v. Freiherrn*: Untersuchungen über den Dienst des Generalstabs oder über das Detail bei der Führung der Kriegsheere. Wien, 1823. 249–251. o.

Nem mindig készült haditerv, ilyenkor viszont a fővezérre hárult, hogy csata közben gyorsan és határozottan meghozza a megfelelő döntéseket, és azokat képes legyen végre is hajtatni beosztottaival. Ugyancsak a fővezér személyesen, haditerv nélkül, parancsörtsztjei segítségével vezetett olyan csatában is, amelyet a felek nem terveztek előre. Már ha ott volt. Nem úgy, mint Henryk Dembiński altábornagy a kápolnai csata első napján. Igaz, hogy e napon Alfred zu Windisch-Grätz tábornagy is Gyöngyösön múltatta az időt. Ilyen, előre nem látott ütközet és csata egyébként jellemző a korszak háborúira, így a szabadságharcra is. Ilyen értelemben a háború valóban a „véletlen országa”.

A július 11-i magyar haditerv kialakulásának körülményei

A július 11-i csata nem elszigetelt esemény volt, hanem egy olyan folyamat része, amely a magyar fél szempontjából aligha nevezhető hadjáratnak vagy hadműveletnek. Az első gond rögtön itt kezdődik. Míg a császári hadvezetés a később nyári hadjáratnak nevezett hadműveleteket, a cári orosz sereg pedig az intervenciót meghatározott politikai és ebből fakadó hadászati céllal, előre kidolgozott hadműveleti tervek alapján – még ha azokat időről-időre módosítani is kellett – állhatatosan folytatta, a magyar politikai és katonai vezetésre a bizonytalanság, a tervek folyamatos változtatása, az egyre inkább kétségbeesett kapkodás volt jellemző.

A várható orosz támadás hírére, 1849 májusában a magyar hadügyminisztériumban igyekeztek megfelelő lépéseket tenni. A Budavár ostromával elfoglalt hadügyminisztert, Görgei altábornagyot Klapka György vezérőrnagy helyettesítette, aki elkészítette a tervet, melynek alapmotívuma a különböző hadszíntereken lévő csapatok tevékenységének összehangolása, a megfelelő összpontosítás létrehozása volt. A tervet megvitató május 20-i minisztertanácsi ülésen, melyen Kossuth elnökölt, az első legfontosabb feladatnak az egységes irányítás megteremtését tekintették, melyet természetesen a hadügyminisztérium tekintélyének helyreállításával kívántak megoldani. A tárca vezetését Görgeinek hamarosan át is kellett vennie, hogy ezután az önállósághoz szokott vezérek tevékenységét ténylegesen irányítsa. A minisztérium munkájának arra kellett irányulnia, hogy „az ország kettős ellenségétől megóvására” az egyes csoportosítások számára meghatározza a feladatokat, a vezérek pedig ennek alapján együttműködve, de mégis önállóan működjenek.

Klapka javaslatában megjelölte azon létrehozandó csoportosítások erejét és helyét, melyek közös tevékenysége megteremtheti a siker feltételeit. A csapatok összevonásának helyét úgy határozta meg, hogy egyrészt akadályozza a két ellenséges fél egyesülését, másrészt szabad választási lehetőséget teremtsen a hadműveletek irányával és módjával kapcsolatban.

A minisztertanács által elfogadott terv szerint a hadászati alapot Komárom erődrendszere és sáncbóra képezi, melyben három hadtest 30 000 embere gyülekezik. A csoportosítás, Klapka tábornok parancsnoksága alatt biztosítja a fontos dunai átkelőt, és a feltételek megléte esetén a Duna jobb partján indít támadást. Két hadtestből álló csoportosítást Aulich Lajos vezérőrnagy vezényel azon feladattal, hogy a Nyitra folyó mögött felállva fedezze a bányavárosokat és a komáromi csoportosítással együtt, megfelelő megerősítés után, támadásba menjen át. E két csoportosítás alkotta volna közvetlenül a Görgei fővezérsége alatt álló fősereget, amelynek egy különítménnyel összeköttetést kellett tartania a Dembiński altábornagy vezette hadtesttel, amely az ország északkeleti határán lévő szorosokat figyelte.

A haditerv szerint az önálló Kmety vezette hadosztálynak Buda bevétele után Veszprémbe kellett vonulnia, összeköttetést tartva a komáromi csoportosítással. Aradot és Te-

mesvárt továbbra is egy hadtestnek kellett zárolnia, míg a Délvidéken csupán, az akkor Perczel Mór vezérőrnagy parancsnoksága alatt álló hadtest fele maradt volna. A hadtest másik felének és Bem tábornok csapatainak a Titeli-fennsík elfoglalása és a pétervárad-i várat zárolni igyekvő császári csapatok elűzése után a Duna mentén északra kellett volna vonulnia azzal a céllal, hogy vagy a Dunán átkelve a nyugati határszél felé induljon vagy a komáromi csoportosításhoz csatlakozzon. Ez utóbbi esetben a fővezérséget a lengyel tábornoknak kellett volna átvennie. E terv megvalósulása esetén mintegy 12 000–15 000 fővel szaporodott volna a főserg.⁶ A tervben tehát támadásról, illetve védelemről egyelőre nem volt szó, természetesen a délvidéki erők beérkezéséig támadó hadművelettel nem számoltak. A minisztertanács Klapka előterjesztését elfogadta, Kossuth aláírta és messzemenően támogatta.

A terv alapkonceptiója rendkívül ötletesnek és helyesnek értékelhető, elméleti hibája legfeljebb az, hogy Bem-et a felvonuláson kívül egyéb feladatokkal is megbízta. Kossuth már május 20-án kelt levelében sürgette a hadtestparancsnokokat a „hadműveletekbeni önkénynek” megszüntetésére,⁷ de a tervből még sem lett semmi. Bem Erdély és a Bánság védelmére szorítkozott, Dembiński lemondott a hadtestparancsnokságról, Perczel pedig június 7-én a Kátynál vívott ütközetben katasztrofális vereséget szenvedett a császári déli hadseregtől. A két ellenséges haderő ellen vívott háborúban pedig valószínűleg csak a terv elveinek érvényre juttatása jelenthetett volna némi reményt.

A budai vár elfoglalása után Görgői hiába várt erősítést, még kiegészítést is alig kapott, az idő viszont sürgette, ezért hadseregével június elején a császári csapatok ellen hadműveletet kezdeményezett. Terve szerint a főhadsereg egy hadtesttel Győrnél védelmi állást foglalt, a zöm pedig a Vág folyón keresztül Nagyszombat–Pozsony irányába támad. A Csallóköz felé a komáromi védőseregnek kellett „tüntetni”, illetve a Dunántúlon a Kmety-féle hadosztály indított egy figyelemelterelő támadást. Görgői a hadjáratot sürgősen meg is indította, hogy megelőzze az orosz csapatok beérkezését. A június 16–21. között a Vág folyó mentén vívott ütközetsorozatban a magyar főserg nem járt sikerrel.

Június 24-én Görgői kezdeményezésére Pesten újabb minisztertanács ült össze, melyen felvilágosítást adott a Vág mentén történt eseményekről.⁸ A hadügyminiszter és a fővezér felsorolta azon okokat, amelyek a vereséghez vezettek és személyi változtatásokra tett javaslatot. Kossuth mindenestre még mindig reménykedett a május 20-i terv megvalósításában. A kormányzó június 26-ára ismét egy minisztertanácsot hívott össze, de ezt megelőzően levelet írt Görgőihez, melyben kérte, hogy haditerről ne is essék szó, hanem felszólította egy Bécs elleni támadás megindítására.⁹

Az ülés a beérkezett hadi jelentések ismertetésével kezdődött. Józef Wysocki tábornok, aki Dembiński követte a hadtestparancsnokságban, azt jelentette, hogy az orosz sereg – hírek szerint – 120 000 fővel támad, melyet ő alig 8 000 emberével még lassítani is alig tud. Erdélyből hasonlóan kedvezőtlen hírek érkeztek. Ez után Kossuth Görgéit szólította fel, hogy ismertesse elképzeléseit a kormány tennivalóiról.¹⁰ Ennek lényege az

⁶ A minisztertanácsi elfogadás után Klapka másnap az egyes önálló parancsnokoknak részletes utasítást küldött. Közli: *Kossuth Lajos* összes munkái. XV. k. Kossuth Lajos kormányzóelnöki iratai. S. a. r. *Barta István*. Budapest, 1955. (A továbbiakban: KLÖM XV.) 366. o.

⁷ Lásd: *Hermann Róbert*: Kossuth hadserege, Kossuth fővezérei. Budapest, 2007. (A továbbiakban: *Hermann* 2007.) 247. o. 381. jegyzet.

⁸ A haditanácsról lásd: *Hermann Róbert*: Az 1849. június 24-i, 26-i és 29-i minisztertanácsok: Komárom vagy Szeged. In: „Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc utóélete” című tudományos ülészak. 1993. szeptember 12. Vaja, 1996. 10. o.

⁹ KLÖM XV. 507. o.

¹⁰ *Görgey Artúr*: Életem és működésem. Ford. *Görgey István*. S. a. r. *Katona Tamás*. Budapest, 1988. II. k. 189. o.

volt, hogy „máris vonja össze valamennyi seregünket a Duna jobb partjára, az Ausztria elleni utolsó csapásra; az orosz hadsereg előrehaladását pedig csupán békés alkudozások, megkísérlésével próbálja meg késleltetni.”¹¹

A kormányzó és a miniszterek Görgei előterjesztésével egyetértettek, azon javaslatával viszont nem, hogy a kormány költözzön Komáromba. Görgei tehát a követendő hadműveletekkel kapcsolatban, Kossuth és a minisztertanács támogatásával sietett Komáromba, hogy „csapást csapásra” mérjen az osztrákokra.

A Vág-menti ütközetekben a magyar seregnek nem sikerült a kezdeményezést megragadni, de ugyanerre törekedett a császári hadsereg agilis parancsnoka, Haynau tábornagy is, aki nem várta meg, hogy a magyarok lépjenek, hanem hadseregének zömét a lehető leggyorsabban átirányította a Duna jobb partjára és megkezdte támadó hadjáratát. A császári főszereg június 28-án Győrnél elsöpörte a magyar fedező erőt, majd Komárom felé menetelt tovább. Görgei nem vette észre a császári sereg átcsoportosítását, elkésett a Győrnél álló VII. hadtestének megerősítésével és a csapatok komáromi összehívásával.

A vereségről először Bayer József ezredes, a hadsereg tábornoki főnöke értesítette Kossuthot és felhívta a figyelmet arra, hogy az ellenség rövid időn belül elfoglalhatja Pestet.¹² A kormányzó erre másnap egy meglehetősen kemény hangú levélben reagált, melyben a bekövetkezett bajok okozóiként a hadsereg széttagozottságát jelölte meg.¹³ A győri vereség hírére Görgei is megírta Kossuthnak, azon sommás megállapítással, hogy „seregeink sokkal gyengébbek, semhogy a főváros felé (ti. az ellenség) útját megakadályozzák”.¹⁴ Görgei ezek után javasolta, hogy a kormány vagy egyesüljön a keleti, délkeleti országrészen lévő csapatokkal, ahol védelmet talál, vagy jöjjön Komáromba és válassza az „élet-halál” harcot. Görgei e levelét nem tarthatjuk teljesen átgondoltnak. A magyar főszereg számára menedékként ott állt Komárom vára, amely mellett a császári főszereg egyszerűen nem vonulhatott el, nem hagyhatott maga mögött egy ellenséges tömeget, amely fenyegethette a hadászati alapvonalát. Nem is hagyta ott, Haynau tisztában volt ezen alapvető szabállyal. Ráadásul a magyar III. hadtest csupán harminchárom kilométerre, vagyis másfél napi mentre volt Komáromtól, az I. hadtest negyvennégy kilométerre, vagyis alig kétnapi járásra.

A szabadságharc addigi eseményeit ismerve az sem lehetett kétséges, hogy Kossuth a Görgei által felajánlott két út közül vajon melyiket választja, miután a főhadsereg kormánybiztosa Ludvig János is megerősítette Görgei sorait.¹⁵ Kossuth és a kormány távozása Pestről persze azt is jelenthette, hogy immáron a magyar főváros hadászati jelentősége megszűnik, így a magyar főszereg további hadműveleteinél nem kell figyelni annak biztosítására. A hadsereg morális állapotára azonban rendkívüli módon hathatott volna, ha Kossuth Komáromba jön, amivel igen sok és végzetesnek nevezhető ellentét, félreértés is elkerülhető lett volna. Adódik a párhuzam, hogy a győri ütközet előtt az osztrák táborban megjelent I. Ferenc József császár a miniszterelnökével egyetemben, mintegy demonstrálva támogatását a fővezér számára.

Kossuth a rossz hírek hallatán, melyeket Wysocki azon jelentése is tetézt, miszerint az oroszok már Nyíregyházán járnak, újabb minisztertanácsot hívott össze, ez alkalommal Görgei nélkül, de a Pesten tartózkodó tábornokok részvételével. A június 29-i tanácskozáson részt vett Henryk Dembiński altábornagy, Perczel Mór vezérőrnagy, Mészáros

¹¹ Uo. 190. o.

¹² Kossuth Lajos és Görgei Artúr levelezése, 1848–1849. Összeállította, szerkesztette és az előszót írta: Hermann Róbert. Budapest, 2001. 432–433. o.

¹³ KLÖM XV. 619–620. o.

¹⁴ Steier Lajos: Haynau és Paskievics. Budapest, é. n. (A továbbiakban Steier é. n.) I. k. 137. o.

¹⁵ Steier é. n. 135–136. o.

Lázár altábornagy, korábbi hadügyminiszter, Kiss Ernő altábornagy, főhadparancsnok, Török Ignác vezérőrnagy, mérnökkari főigazgató, Aulich Lajos vezérőrnagy, volt hadtestparancsnok, Répásy Mihály vezérőrnagy, a lovasság főfelügyelője és Lenkey János vezérőrnagy, a tartalék lovasság parancsnoka.¹⁶ A minisztertanácson döntöttek, hogy elvetik az eddigi terveket és elfogadták azon javaslatot, hogy Szeged központtal összpontosítják a különböző hadszíntereken harcoló csapatokat, beleértve Görgei hadseregét is. Komárom várában csupán egy 15 000 fős helyőrséget kívántak hagyni. Kossuth fogalmazásában az új politikai döntés, egyben haditerv tehát a következőképpen hangzott: „Én tehát a minisztérium hozzájárultával elhatározám, hogy a kormány Szegedre fogja székhelyét áttenni, de azon határozott rendelettel, hogy hadügyminiszter Úr is a maga hadseregével Szegedre vonuljon”.¹⁷

Ugyanezen a napon Kossuth levélben értesítette Görgeit az újabb határozatról és utasította, hogy a komáromi várórség megerősítése után azonnal vonuljon Szeged felé. A kormányzó vélelmezte, hogy Görgei e tervvel nem ért egyet, esetleg meg is tagadja a rendelet végrehajtását. Ennek bekövetkezése esetére Kiss Ernő altábornagyot nevezte ki fővezérré.¹⁸

Az új tervet aligha értékelhetjük helyesnek vagy hadművészeti érvekkel alátámaszthatónak. A terv tulajdonképpen feladta az ország jelentősebb felét, kivonta a magyar főerőt a belső vonalról, vagyis a két támadó fél közül és szabad utat nyitott az osztrák és az orosz hadsereg egyesüléséhez. A javaslattevő talán abban bízott, hogy amennyiben az összpontosítás gyorsan bekövetkezik, akkor a császári főerő beérkezése előtt a déli osztrák hadsereget, majd az oroszokat meg lehet verni. Ez azonban aligha tekinthető reális célkitűzésnek, hisz egyrészt a már harcoló erők elszakadása ellenfelüktől kétséges volt, másrészt a hatalmas távolságok megtételének időszükséglete, például Bem esetében, igen tetemes volt. Mindenképpen számolni kellett volna azzal is, hogy Haynau hadserege lényegesen mozgékonyabb az orosznál. Valószínűleg a Dembinski altábornagy nevéhez fűződő haditerv mögött nem nehéz felfedezni azt a szándékot sem, hogy Görgeit félreálítsák, vagy legalább is hátrébb kényszerítsék a katonai hierarchiában. Nyilvánvaló, hogy a fenyegető osztrák támadástól megrettenő Kossuth számára jól jött, hogy a tábornokok támogatásával húzhatta az időt, kereshetett más megoldást, mint Komáromba menni, és lehetőséget kapott a fővezér-hadügyminiszter háttérbeszorítására is.¹⁹

Görgei június 30-án már nem látta olyan sötétben a helyzetet, mint két nappal korábban, nyilván átgondolta a császári hadvezetés várható lépéseit és úgy ítélte meg, hogy még mindig van lehetőség a május 20-i haditerv szellemében, az erőket kevésbé koncentrálló, de eredménnyel kecsegtető támadásra, illetve most már ellentámadásra. „Legközelebbi jövőnkre nézve egyszerű hadi tervem az: itt Komárom oltalma alatt összpontosítani minden erőt, Bem, Vetter és Kazinczyn kívül és az osztrákokat eldöntőleg megtámadni” – írta Kossuthnak az említett napon.²⁰ A fővezér úgy ítélte meg, hogy csatlakozhat hozzá Wysocki-hadteste, a győri ütközet idején elszakadt Kmety-hadosztály, illetve a Felvidéken állomásozó különítmények, így rendelkezhet majd olyan erőfölénnyel, mellyel sikert érhet el.

Görgeinek azonban még e napon szembesülnie kellett a politikai akarat megváltozásával, amellyel szemben tehetetlen volt. Megérkezett a minisztertanács által kijelölt

¹⁶ Vukovics Sebő visszaemlékezései 1849-re. S. a. r. *Katona Tamás*. Budapest, 1982. 142. o.

¹⁷ Kossuth június 29-i levele Görgeihez. In: KLÖM XV. 620–621. o. Lásd részletesen: *Hermann* 2007. 284. o.

¹⁸ KLÖM XV. 365. o.

¹⁹ *Steier* é. n. 154. o.

²⁰ Görgei Artur levele Kossuth Lajoshoz. KLÖM XV. 438. o.

küldöttség, amely átadta neki Kossuth levelét. Az új tervet természetesen a fővezér azonnal megbeszélte tábornoki főnökével, akivel erről egy írásos véleményt is készített. A Bayer részletes észrevételeit tartalmazó írást közvetve ismerjük. A tábornok főnöke a szegedi összpontosítást csak akkor tartotta volna jó ötletnek, ha Arad és Temesvár magyar kézen van, ellenkező esetben szerinte a terület alkalmatlan hadászati alapnak, bázisnak. Bayer javaslata szerint a kialakult helyzetben két helyen kell összpontosítani a rendelkezésre álló erőket, egyrészt Komáromnál, másrészt Nagyvárad és Kolozsvár között Bem altábornagy vezetésével. Komáromba e terv szerint legalább 60 000 embert lehetne még összpontosítani, mely a várra támaszkodva háromszor nagyobb ellenséggel szemben is a sikerrel működhetne.²¹

A tervezet mindenképpen figyelemre méltó volt és Görgei mellett Ludvigot is meggyőzte. A kormánybiztos Kossuthnak írt leveléből ez egyértelműen kiderül, és ezért szerette volna ő is a kormányt Komáromban vagy Borosjenőn látni. Ez utóbbi javaslattal valószínűleg Bem védelme alá kívánta helyezni a kormányt. A Fehér-Körös völgyében lévő település védeltsége, távolsága az orosz fenyegetéstől és a délvidéki hadszíntértől, hosszabb időre nyugalmat biztosíthatott volna Kossuth és kormánya számára. Nyilván Bayer hatása volt az is, hogy a kormánybiztos Szegedet, mint a „szabadság temetőjét” emlegette.²²

Görgei mindenesetre alávetette magát Kossuth akaratának, a küldöttségnek ígéretet tett annak végrehajtására, de a csapatösszevonás miatt az elindulást leghamarabb július 3-án tartotta lehetségesnek. Kossuth még aznap, tehát június 30-án értesült Görgei válaszáról, ami természetesen újabb levélírássra sarkallta. Ebben ismét hadműveletek végrehajtására adott utasítást a fővezérnek és hadügyminiszternek, mégpedig arra, hogy a Komáromtól visszavonuló sereg egyesüljön Wysocki hadtestével és verje meg az orosz sereget, ezt követően vonuljon az „arad-szegedi vonalra”. Ugyanakkor Kossuth már ebben a levelében is arról írt, hogy Görgeit legszívesebben csak a hadügyminiszteri székben látná.²³ A hadműveletek irányítása tehát kicsúszott a fővezér kezéből és a Kossuth vezetete minisztertanács-haditanácshoz került. A kormányzó, bár szerette volna, mégsem vette kezébe teljesen a katonai irányítást, hanem keresett és talált olyan tábornokokat, akiknek katonai felkészültségére támaszkodva döntő módon befolyásolhatta az eseményeket. Különösen Dembiński altábornagy és Perczel Mór vezérezredes kívánta Görgei eltávolítását a hadsereg éléről, és már abban is biztosak voltak, hogy a fővezér megtagadja a június 29-i döntés végrehajtását.

Görgei a küldöttségnek tett ígéretét valószínűleg komolyan gondolta, bár nyilván húzta az időt, számított a háború kiszámíthatatlanságából adódó kedvező véletlen bekövetkezére.²⁴ Nem is kellett csalódnia, hisz július 2-án valóban megtörtént a fordulat, a császári csapatok előrevonása a komáromi sánctábor felé meghozta a várt pillanatot. E napon Görgeinek lehetősége volt csillogtatnia képességeit, a szabadságharc talán legjobban vezetett csatáját vívták csapatai. Az egész napos küzdelemben azonban a fővezér súlyosan megsebesült és nem sikerült azon áttörés sem, amelynek lehetőségét zseniálisan ismerte fel. A csata mégis azt mutatta, hogy további csapatok beérkezése után, reálisan le-

²¹ Rochlitz Kálmán tábornoki százados munkáját idézi: *Id. Görgey István*: 1848 és 1849-ből. II. k. Budapest, 1888. 680. o.

²² Ludvig június 30-i levele Kossuthhoz. In: *Steier* é. n. 147. o.

²³ KLÓM XV. 626–627. o.

²⁴ Horváth Mihály szerint Görgeit a küldöttség eltávolítása után Bayer érvei eltántorították a június 29-i döntés végrehajtásától és e mondatot adta a szájába: „Nem bánom inkább nézzenek árulónak, mint számárnak.” *Horváth Mihály*: Magyarország függetlenségi harcának története. 3. k. Genf, 1865. 234. o.; lásd még: *Her- mann* 2007. 287–288. o.

het egy komolyabb sikerrel számolni. A nap végén azonban Klapka György vezérőrnagy tudta, hogy ez már nem fűződhet Görgei nevéhez, már nem ő a fővezér.

Kossuth július 1-jén este tanácskozást hívott össze, amelyen bejelentette, hogy Görgeit leváltja a fővezérségről, ezután csak mint hadügyminiszter dolgozhat tovább. A kormányzó Mészáros Lázár altábornagyot nevezte ki fővezérré, akit tábornoki főnökként Dembiński altábornagy támogatott.²⁵ Elvesztette eddigi hadsereg tábornoki főnöki beosztását Bayer ezredes is, és Ludvigh János nem maradhatott tovább kormánybiztos. Mészáros altábornagy személyesen indult átvenni új beosztását, de a csata megakadályozta, hogy Komáromba megérkezzen, így egy tiszttel küldte tovább kinevezését Klapkának, illetve a hadtestparancsnokoknak.

Másnap a hadsereg tisztjei között óriási felháborodást okozott Görgei leváltásának a híre. A kedélyek lehűtésére, illetve a hadsereg állásfoglalásának megfogalmazására ezért Klapka vezérőrnagy mint rangidős tábornok a sebesült Görgei helyett július 4-én reggelre tisztgyűlést hívott össze. Klapka eredményesen csitította le a feszült hangulatot, viszont a parancsnokok olyan közös állásfoglalást fogadtak el, hogy a továbbiakban is csak Görgeiben bíznak és csak az ő vezetése alatt szolgálnak tovább, tehát a kormány hagyja őt a hadsereg élén. E kérelmet Klapka és Nagysándor József vezérőrnagy vitte Pestre.²⁶

Közben Pesten egyre sürgették volna a hadsereg elindulását Komáromból. Ilyen értelemben küldött Kossuth intézkedést Klapkának, amelyben elrendelte, hogy 18 000 fő hátrahagyása után a sereg Nagysándor vezetésével induljon el.²⁷ Mészáros is megkezdte a működését. Először is Görgeitől próbálta megtudni, vajon elindul-e a kormányrendeletnek megfelelően vagy sem. A fővezér bízott ebben és egyben sürgette is, mert úgy ítélte meg, hogy még negyvennyolc óráig nem fenyeget az orosz veszély, és Pesten a főszereg még áthaladhat. Mészáros közölte Görgeivel azt is, hogy Kmety hadosztálya már vagy Pest vagy Paks felé vonul. A fővezér Klapkának, mint a Komáromban maradó erők parancsnokának is részletes utasítást írt, ennek legfontosabb eleme az volt, hogy a főszereg elvonulását az ottmaradó csapatoknak biztosítani kell, mégpedig oly módon, hogy a sánctábornoktól jobbra „demonstrálnak”, míg az elvonulás balra, a Duna jobbpartján történik meg. Mészáros számolt azzal is, hogy egyelőre helyben maradnak a csapatok, ez esetben Klapkának kellett a parancsnokságot vinnie.²⁸

Július 5-én délelőtt Pesten a kormányzó, hat miniszter, Mészáros és Dembiński részvételével miniszteriális haditanács ült össze, amelyen először felolvasták Görgei két levelét, melyben lemond hadügyminiszteri állásáról és kifejezi kívánságát, hogy a hadsereg-nél maradjon. Ezt követően meghallgatták a Komáromból hajnalban érkezett Klapkát és Nagysándort. Kossuth elfogadta, hogy Görgei – ha elismeri Mészáros fővezérségét – maradjon az eddigi főszereg, ezután „felső-dunainak” nevezett hadsereg parancsnoka és azt is, hogy a hadügyminiszterségről lemond. E megnyugtató megoldásba mindenki beleegyezett, a hadügyminiszteri feladatok végzését a kormányzó ideiglenesen magára vállalta és ehhez támogatásul Bayer ezredest magához rendelte.

A minisztertanács döntése szerint Komáromban Aschermann Ferenc ezredes parancsnoksága alatt 18 000 embernek kellett maradnia, a hadsereg többi részének pedig „az orosz és Jellásich-féle hadsereg elleni hadi munkálatok végetti koncentrációra” kellett

²⁵ *Szeremlei Samu*: Magyarország krónikája az 1848. és 1849. évi forradalom idejéről. Pest, 1867. (A továbbiakban: *Szeremlei* 1867.) 204. o. A fővezérváltás okairól és körülményeiről lásd: *Klapka György*: Emlékeimből. Budapest, 1986. (A továbbiakban: *Klapka*: Emlékeimből.) 560. o.; *Katona Tamás* jegyzete és *Hermann Róbert* 8. jegyzetben idézett munkája.

²⁶ *Klapka*: Emlékeimből. 160–161. o.

²⁷ A levelet közli: *Klapka*: Emlékeimből. 161. o.

²⁸ Uo. 162–163. o.

sietnie. A leindulás dátuma „holnapután”, vagyis július 7-e, melynek betartására a sebesült Görgei helyettesítésére kijelölt Klapkának kellett ügyelnie. A minisztertanács még részletes hadműveleti intézkedést is kiadott, miszerint „A hadsereg-rész holnaputáni leindítását holnap egy erősített recognoscirozásnak megelőzni tanácsos; valjon ez csatában mehet-e által akkint, hogy az ellenség megverettethessék? Ez a körülményektől, s a vezérek, megítélésétől függ – vezér urak komolyan utasítatnak oly csatába, mely veszteségre vezetne, s a concentrationalis lejövetelt akadályoztatná, nem ereszkedne, mert ennek még egy netaláni győzelem esetében is minden esetre azonnal meg kell történnie.”²⁹

Másnap, július 6-án délelőtt Görgeinél ült össze a „hadsereg-rész” vagy „felső-dunai” hadsereg haditanácsa. Az elnöklő hadseregpáncsnok először arról beszélt, hogy a június 29-én elrendelt szegedi összpontosítást a Dunántúlon keresztül lehet célszerűen megvalósítani. Ezt a hadműveletet viszont az itt álló császári főereg legyőzésével lehet és kell kezdeni. Görgeivel csupán Klapka és Nagysándor szállt vitába a Duna bal partján végrehajtott elvonulás mellett érvelve, de végül a páncsnok javaslatát a haditanács elfogadta. Görgei ezt követően sebláztól gyötörve ismét ágyának dőlt, de Klapka megpróbáltatásai azonban e napon még nem értek véget. Levelet kapott ugyanis Kossuth és Szemere Bertalan miniszterelnök aláírásával. E levélben többek között ez a mondat szerepel: „A haza megmentése tehát tábornok úrnak mai működésétől s holnapi marsának szerencsés végrehajtásától függ.”³⁰ Klapka tehát figyelmeztetést kapott az előzőnap minisztertanácsi rendelet betartására, a másnapi elindulásra. A simulékony természetű, mindenhol megfelelni akaró tábornok ekkor igen nehéz helyzetbe került, amit úgy akart megoldani, hogy mivel Görgei nem volt olyan állapotban, hogy e levél tartalmát közölhesse vele, egyenesen Bayerhez fordult a másnapi levonuláshoz szükséges rendelkezések kiadása érdekében. Bayer sztoikus nyugalommal ezt meg is tette, így másnap reggel az I. hadtest Nagysándor József vezérőrnagy vezetésével megindult Vác felé. A menetoszlop azonban a komáromi híd közelében, a város főutcáján lakó Görgei ablaka alatt vonult el, így nyilván a beteg is észlelte a hosszantartó mozgást.

Július 7-én Görgei az elvonulás tudtán kívüli elrendelése és megkezdése miatt lemondott a hadseregpáncsnoki állásáról, ami „a tábornagy izgatottságba hozta”. Különösen a III. és a VII. hadtest tisztjei sérelmezték a lemondást és küldöttséget menesztettek Görgeihez, aki végül azon feltétel mellett, hogy „ha a hadsereg el van tökéltve Komárom alatt megtámadni az ellenséget”,³¹ visszavonta lemondását. Klapka nem tehetett mást, visszarendelte az I. hadtestet, majd éppen ő készült lemondani beosztásáról, amikor Görgei, „hogy engem a megváltozott hadműködési terv iránt kedvezőbben hangoljon”³² – a támadás végrehajtására – felkínálta neki a páncsnokságot. A vezérőrnagy elfogadta, pedig ilyen magas beosztást korábban még nem látott el.

Az ideiglenes hadseregpáncsnok másnap levelet írt Kossuthnak, amelyben kérte, hogy a kormányzó fogadja el a kialakult helyzetet, hagyjon fel „további kísérletekkel” Görgei eltávolítására és biztosította, hogy „e hadseregnél sem árulás, sem áruló nem létezik”. E levélben ugyanakkor található egy mondat, amely Klapka nézetét jól tükrözi és előrevetíti árnyékát a következő napok történéseinek. „Én magam, noha nem vagyok a tervezett hadműveletekkel tökéletesen egyetértve nézetemet, mégis a fővezér alá rendelem, mert sokkal jobbnak tartok egy véleményem szerint tőn nem egészen sikertelős tervet, mint e percben a hadseregnél az agitációt, melyet, valamint a kormány és

²⁹ Az 1848–1849. évi minisztertanácsi jegyzőkönyvek. Szerk. és bev. *F. Kiss Erzsébet*. Budapest, 1989. A minisztertanács 1849. július 5-i jegyzőkönyve. 82–83. o.

³⁰ *Klapka*: Emlékeimből. 168. o.

³¹ *Szeremlei* 1867. 217. o.

³² *Klapka*: Emlékeimből. 197. o.

a hadsereg közti surlódásokat minden erőből eltávolítani szent hazafiúi kötelességem legfőbbikének tartandom.”³³

Klapka tehát nem tartja jó ötletnek a tervezett csatát, de inkább mellette volt, mint-hogy ő is hozzájáruljon ahhoz, hogy a hadsereg egységét a politikai és a katonai vezetés közötti, egyre jobban elmérgesedő ellentét megbontsa.

A megbízott hadseregszereplőnek a következő napokban készülhetett a tervezett csatára. Először július 9-ére tűzte ki a támadás napját, de ezt nem sikerült tartania. Klapka emlékirataiban a kesedelemért a Bayer ezredes vezette hadműveleti irodát okolta, annak célszerűtlen intézkedéseit, máshol viszont az olvasható, hogy ő maga tűzött ki újabb időpontot az ellenség figyelmének „elaltatása” végett.³⁴ Bayer ezredes egyelőre továbbra is a hadseregnél maradt, ennek engedélyezését egyébként Klapka kérte a kormányzótól, Görgői állapotára hivatkozva.

A fővezér, Mészáros Lázár altábornagy közben folyamatosan sürgette a hadsereg elindulását Komáromból. A levelek ugyanakkor arra is rávilágítanak, hogy Mészáros számára is sok-sok bizonytalanságot okozott a kialakult helyzet. A kritikus július 7-i napon például a következőket írta Pestről, miután ismét nem sikerült eljutnia Komáromba az ellenség neszmeilyi jelenléte miatt: „...minekelőtte az egész kiharcolt sereg magát körösztylvágyva a Dunát elérni igyekezne, inkább Komáromban maradjon és negyven-ezernyi erejével kétannyi ellenséget, foglalatoskodtasson, és ha lehet, megverje, mintsem kétes körülmények közt üldözőbe vétesse.”

Mészáros tehát szinte Görgői álláspontjára helyezkedett a komáromi állás fontosságát illetően és csupán 3000 lovas elindítását rendelte Paks felé. Másnap a fővezér már azt közölte a hadsereg parancsnokságával, hogy kénytelen a Lánchidat járhatatlanná tenni, így az elvonulás iránya vagy Paks vagy Baja legyen. Július 9-én már annak is örült volna Mészáros tábornok, ha hírt hall a hadsereg elindulásáról vagy maradásáról, mindenesetre ezúttal úgy gondolta, hogy a Duna bal partján, az oroszok késlekedése miatt, a még meg nem szállt Vácon keresztül kellene vonulnia. Egyébként a hídkészlet Baja környékén készen állt a hadsereg számára. Másnap Szolnokról az orosz fenyegetésre hívta fel a figyelmet és még azt is javasolta, hogy a hadsereg, ha nem mehet biztonságosan Vácon át Szeged felé, akkor inkább húzódjon vissza Komáromba.³⁵

Kossuth sem mulasztotta el, hogy ne küldjön – a szokott határozott hangnemben – utasítást Komáromba. Július 8-án Ceglédről olyan értelemben írt levelet, hogy a hadsereg más lehetőség híján a Dunántúlon keresztül vegye fel a kapcsolatot a délvidéki csapatokkal és „főczélja legyen azonban az osztrák sereget megverni...”³⁶ A kormányzó ezen a napon Cegléden tartott haditanácsot, amelyen Horváth Mihály közoktatásügyi miniszter, Perczel, Aulich, Dessewffy és Wysocki tábornok részvételével egy merőben új haditervet fogadtak el. E szerint Wysocki hadteste nem vonul tovább Szeged felé, hanem egyesülve Perczel szerveződő hadtestével a Tiszántúlon próbálja megállítani az orosz támadást. Kossuth valószínűleg ekkor szembesült a június 29-i haditerv tarthatatlanságával és célszerűtlenségével, legalábbis abból a szempontból, hogy az ország legjelentősebb részét ellenállás nélkül átengedi az ellenségnek. A kormányzó mindenesetre Görgői engedetlenségével indokolta a haditerv megváltoztatását.³⁷ Kossuth ezúttal ismét más, az ott je-

³³ Klapka július 8-i levelét közli *Klapka: Emlékeimből*. 562. o.

³⁴ *Klapka: Emlékeimből*. 173. o. Katona Tamásnak jelzett oldalhoz fűzött jegyzeteiben olvasható Klapka döntése a július 11-i napról. 563. o.; Görgey Artúr 10. jegyzetben hivatkozott munkája. 256. o.

³⁵ Mészáros leveleit közli: *Klapka: Emlékeimből*. 173–177. o.

³⁶ KLÓM XV. 686–687. o.

³⁷ *Steier* é. n. 179. o.

lenlővő tábornokok véleményét fogadta el és tette magáévá, természetesen ezzel magára haragítva immáron Mészáros és Dembińskit is.

Klapka tábornok tehát kapott parancsot és utasítást több felől is, amihez igazán tartania kellett volna magát, amit Görgei így összegezett: „...szilárd elhatározás és rettenthetetlen bátorság a végrehajtásban!” Vajon az ideiglenes parancsnok meg tud-e felelni ezeknek, az elvárásoknak?

Hadműveleti tervek és parancsok

Június 26-án Haynau tábornok Magyaróváron I. Ferenc József császár jelenlétében kijelentette, hogy „a háborúnak hat hét alatt vége lesz”.³⁸ Ebből már két hét eltelt, de az osztrák főszereg még mindig Komáromnál vesztegelt, hadászati célját pedig még nem teljesítette, vagyis nem érte el Buda-Pestet.

Haynau egyelőre két esemény bekövetkeztével számolhatott. Egyrészt, hogy az a magyar hadsereg, amellyel július 2-án szembetalálkozott elhagyja Komáromot és visszavonul, másrészt, hogy egy újabb csatát vállal Komáromnál. A visszavonulásnak akkor lehetett volna létjogosultsága, ha a magyar hadsereg hadászati alapvonalát – amely összeköti az utánpótlási és ellátó bázisokkal – az elvágás veszélye fenyegeti, hisz bármilyen erős a hadsereg, a komáromi vár és sánctábor huzamosabb ideig ellátás nélkül nem tarthatja fenn magát. Haynau ezért igyekezett a Duna jobb partján Almást és Neszmélyt is birtokba venni és ezért várta a Grabbe-hadosztályt a Felvidékről. Az orosz csapatoknak fenyegetniük kellett volna a magyar hadsereg Duna-balparti összeköttetését. Grabbe altábornagy csapatai azonban nem mozdultak Alsókubinból és Garamszentkeresztről, vagyis több mint ötnapi járásra álltak Komáromtól, illetve a Dunától. Az orosz főszereg július 10-én pedig még csak Gyöngyös és Mezőkövesd tájékán járt.

Haynau támadásra aligha gondolhatott. A magyar hadtestek a birodalom egyik legfontosabb erődrendszerének falai és sáncjai között álltak, amelyeket 246 különböző űrméretű várvédő és tábori löveg védett.³⁹ Minden kísérlet a sáncok elfoglalására, a magyar hadtestek kiűzésére véres veszteségek lehetőségét vetítették előre. A tábornok erre nem vállalkozhatott, a magyar hadsereg jelenléte egyelőre ide szögezte és várakozásra kényszerítette.

Haynau arra számíthatott, hogy a magyar fél támadó fellépése az osztrák sereget védelemre kedvező helyzetben találja. A honvédseregnek, ha kezdetben sikeres is lenne, üldözni, vagyis a támadást folytatni már aligha lehet ereje. Ha viszont Görgei azt a célt tűzi ki, hogy az osztrák harcvezetést áttörve vonul el, akkor is szinte lehetetlenre vállalkozik. Amennyiben ugyanis az áttörés sikerülne a magyar sereg elvonulna, az osztrák sereg szinte azonnal üldözőként léphetne fel. Egy áttörésnek csak akkor lehetett értelme, ha a támadó a sikert azonnal kifejleszti, bevezeti az üldözést, jelentős veszteséget okoz a legyőzött félnek. Ezután akadály nélkül folytathatja a hadműveletet. Ha ez elmarad, akkor a legyőzött félnek lehetősége marad rendezni sorait és ismét aktívan fellépni.⁴⁰

Mindezeket számba véve Haynau helyzetét mégis nehéznek minősíthetjük. Eredeti tervének megfelelően nem tudott előrenyomulni, az itt lévő magyar hadsereg ereje ebben megakadályozta és további orosz támogatást – a Panyutyin hadosztály mellett – is hiába várt. A június 7-én kiadott általános hadműveleti tervben még az szerepelt, hogy a császáriaknak Komáromot a Duna jobb partjáról mindössze egy 6 000 fős dandárral kellene zárolniuk, míg a folyó mások oldalán a Csallóköz és a Vág-Duna felől az orosz Friedrich

³⁸ *Rüstow, Wilhelm*: Geschichte des ungarischen Insurrectionskrieges in den Jahren 1848 und 1849. Zweiter Band. Zürich, 1861. (A továbbiakban *Rüstow* 1861.) 136. o.

³⁹ *Szilágyi Péter*: Komorn im Jahre 1849. Leipzig, 1851. 91. o.

⁴⁰ *Ramming, Wilhelm*: Der Feldzug in Ungarn und Siebenbürgen im Sommer des Jahres 1849. Pesth, 1850. 134–135. o.

Wilhelm Rüdiger lovassági tábornok hadtestéhez tartozó csapatoknak, 12–18 000 fővel.⁴¹ A helyzet azonban időközben alaposan megváltozott. Rüdiger hadteste helyett Grabbe altábornagy hadosztálya érkezett a Felvidékre. Haynau igyekezett Grabbét bevonni a komáromi műveletekbe, de ez nem sikerült. Az orosz tábornok legfontosabb feladata Nyugat-Galícia fedezése volt, ettől csak a fővezér engedélyével térhetett el.⁴²

Az osztrák fővezér tehát kénytelen volt Komárom bal parti zárólását is saját erőből megoldani, így a korábban a Vág vonalát fedező, majd a Csallóközben állomásozó 2. hadtestét nem vonhatta magához.

Haynau négy hadtesttel, egy önálló lovashadosztállyal és az orosz Panyutyin hadosztállyal rendelkezett. Július 6-i hadrendi kimutatás szerint a császári hadsereg ereje a következő volt:⁴³

1. hadtest	18 zászlóalj 6 gyalogszászad 16 lovasszászad	17 879 fő	54 löveg
2. hadtest	15 zászlóalj 6 gyalogszászad	12 987 fő	42 löveg
3. hadtest	15 zászlóalj 8 gyalogszászad 14 lovasszászad	17 279 fő	48 löveg
tartalékhadtest	15 zászlóalj 22 gyalogszászad 8 lovasszászad	15 343 fő	54 löveg
önálló lovashadosztály	32 lovasszászad	(nincs adat) kb. 4 000 fő	12 löveg
tüzérségi főtartalék		1 198 fő	78 löveg
Panyutyin hadosztály (induló létszám) ⁴⁴	16 zászlóalj	12 907 fő	48 löveg
<i>összesen</i>	<i>79 zászlóalj 44 gyalogszászad 70 lovasszászad</i>	<i>81 593 fő</i>	<i>336 löveg</i>

A fenti erővel tehát Haynau táborszernagy türelmetlenül várakozott. A július 2-i csata után egyrészt erejének összpontosítására törekedett, másrészt hadseregének legalább egy részével megpróbált Buda felé indulni. A két cél közötti ellentmondás mindenképpen kockázat vállalásra sarkalta a sikeréhes táborszernagyot.

⁴¹ Haynau hadműveleti tervét közli: Von der Revolution zur Reaktion. Közreműködött: *Hermann Róbert, Thomas Kletečka, Elisabeth Gmoser, Lenkefi Ferenc*. Kiadta: *Christoph Tepperberger, Szijj Jolán*. Budapest–Wien. 2005. 420–429. o.

⁴² *Rüstow* 1861. 66. o.

⁴³ Kriegsarchiv, Wien, Alte Feldakten Hauptarmee Detailakten (K 1851) 1848/9 – 13 – 20. A császári főseereg hadrendje 1849. július 6-án.

⁴⁴ A magyarországi hadjárat 1849. Orosz szemtanúk a magyar szabadságharcról. Vál. Rosonczy Ildikó, szerk. Katona Tamás. Budapest, 1988. 824. o.

Az 1. hadtest az Ácsi erdőben és a mögött állt, mellette a tartalékhadtest Herkály és Csém-pusztán, e mögött a Bechtold-lovashadosztály Kiscsémén. A tartalékot a Panyutyin hadosztály képezte Bábólnán, ahol a főhadiszállás is települt.

A 3. hadtest Nagyigmádon, Mocsán és Kisbéren megosztva állt, de még gyorsan összevonható állapotban.

A 2. hadtest helyzete viszont igen elszigetelt volt, hisz a Duna túlsóoldalán, zöme a Csellóközben, egy dandárja pedig még a Vág mentén állomásozott. Az összeköttetés és a kölcsönös támogatás lehetőségének megteremtésére Haynau nagy figyelmet fordított. Valahol Lovad-pusztá és Aranyos között hidat építtetett, melyet mind két parton nehéz lövegekkel felszerelt hídfők biztosítottak. Ezen keresztül kellett szükség esetén a csapatokat átcsoportosítani, szükség esetén erősítést küldeni.

Július 5-én Haynau ismét változtatott csapatai elhelyezésén. A 3. hadtest egyik dandárja Tatára és a környező falvakba vonult, egy másik Mocsán maradt, míg egy harmadik Kisbére és Csépre, a negyedikről nem írt semmit a hadműveleti napló. A Bechtold-lovashadosztály Mocsára vonult és ott táborozott, míg az orosz hadosztály Nagy- vagy Kisigmándra és a helységen kívül ott táborozott.

Haynau végül is – azt időközben Nagyigmándra átköltözött főhadiszállásán – úgy döntött, hogy nem vár tovább és július 9-én, nem kis kockázatot vállalva a 3. hadtestet és a lovashadosztálytól egy különítményt megindított Buda–Pest felé. A hadtest három dandárja indult el, egy, a Wolf dandár Mocsán, illetve Tatán maradt.⁴⁵ Ugyanettől a dandártól két század állomásozott Dunaalmáson, melyeknek Esztergom felé kellett venni útjukat.

A császári fővezér rendelkezésére állt tehát egy esetleges kitérés elhárításához a teljes 1. és tartalékhadtest, a Panyutyin hadosztály, a lovashadosztály és egy dandár, mely a fenti táblázat alapján több mint 55 000 főt tett ki. A császári hadsereg létszámát azonban nemcsak a fővezér türelmetlensége apasztotta, hanem egy súlyosabb csapás is, a kolera. Az osztrák adatok szerint július 10-e és 12-e között a császári seregben betegség miatt 14 200 fő, az orosz hadosztályban 1 800 fő vált harcképtelenné.⁴⁶ Ezt mindenképpen erős túlzásnak kell tartanunk, főleg annak fényében, hogy a császári főszereg hadműveleti naplója szerint például az 1. hadtestnél július 3-ig kilencvennégyen betegedtek meg, akik közül tízen meg is haltak.⁴⁷

Haynau csapatait jelentős méretű támadás július 2-a után nem érte. A császári csapatok ezt kihasználva tábori erődítéseket emeltek, eltorlaszolták az Ácsi erdő bejáratait, sáncokat emeltek Herkály-pusztánál és Csémnél is. A táborszernagy komoly támadásra vagy áttörési kísérletre nem számított, de a kellő óvatosságot mégis fontosnak tartotta. Erre utal a július 11-én délelőtt kiadott intézkedése is, amely felhívta a hadtest és hadosztályparancsnokok figyelmét egy esetleges éjszakai kitérés esetén követendő magatartásra. Ebből mindenestre kiderül, hogy a táborozást úgy szervezték meg, hogy az rögtön megfeleljen egy szükség estén felveendő harcrendnek. Kellően mély és tagolt volt, tábori erődítésekkel védett, azon képességgel, hogy a hézagokat lezárják. Haynau felhívta a figyelmet mindazon szervezési feladatok elvégzésére, melyek azt eredményezheti, hogy a katonák azonnal képesek legyenek a zárt alakzatok felvételére, az ellenség betörési kísérleteinek elhárítására, ellentámadásra és szükség esetén a rendezett visszavonulásra. A besorozott parancsnokoknak pontosan ismerniük kellett a szomszédos alakulatok helyét, nehogy egymást lőjék. Haynau külön is felhívta a figyelmet a Mocsá és Csém-pusztá közötti

⁴⁵ Kriegsarchiv, Wien, Alte Feldakten. Hauptarmee unter Haynau (K 1843) 1849–13–34. A Haynau tábor-szernagy vezette császári főszereg hadműveleti naplója.

⁴⁶ *Ramming* 40. jegyzetben idézett munkája, 138. o.

⁴⁷ A 45. jegyzetben hivatkozott forrás.

területre, ahol az ellenség megpróbálhat áttörni. Az itt táborozó csapatok itt semmiképpen sem vonulhattak vissza, hanem középre kellett támadniuk az ellenség szárnyaiba. Figyelemre méltó a következő mondat is: „Ha egy örült huszárrészleg mégis áttörne, senki se lássa benne mindjárt a harcvonal veszélyeztetését, hanem idézze inkább az emlékezetébe, hogy az ellenség egy kitöréssel, amelyben csupán lovasságot és lövegeket alkalmaz, bár lármát csaphat, de stratégiai sikert nem érhet el.”⁴⁸

Haynau intézkedésében külön foglalkozik a 2. hadtest helyzetével, amely úgy tűnik, a megtett intézkedések ellenére aggasztotta. Támadás esetén azonnal meg kellett erősíteni a hídfőt és az 1. hadtest kijelölt dandárjának – ha őt nem érte támadás – azonnal a támogatására kellett sietni.

A fővezér intézkedéseinek végrehajtásáig azonban nem kellett megvárni a sötétség beálltát.

Az ideiglenes magyar fővezér, Klapka György vezérőrnagy dolga könnyebbnek tűnhetett, hisz a kezdeményezés lehetősége az ő kezében volt. Meg kellett szerveznie egy támadó hadműveletet, ámbár mint ezt korábban láttuk, a küszöbön álló csatával kapcsolatban legalább kétféle elvárás fogalmazódott meg; az ellenséget legyőzni, ugyanakkor a csapatokat komolyabb veszteség nélkül az összpontosítás helyszínére útnak indítani. Lehet-e egyáltalán ezt a két célt teljesíteni? A július 2-i csata is egy elkeseredett, véres, hosszantartó esemény volt, és több ezres veszteség ellenére semmi sem dőlt el.

A haditerv kialakulásának körülményeiről szinte semmit sem tudunk, viszont abban a ritka szerencsés helyzetben lehetünk, hogy rendelkezésünkre áll a július 11-ére kiadott részletes intézkedés.⁴⁹ Nem tudjuk, hogyan alakult ki a hadművelet terve, ki jelölte ki az áttörési pontot, a csapatok elosztását, csoportosítását, a feladatokat, az elérendő célt, a betartandó időpontokat és rendszabályokat. Az intézkedést a Központi Hadművelési Iroda adta ki, a szöveget Albrecht Frigyes Vilmos alezredes, a hadművelési osztály vezetője írta alá.⁵⁰ A nagybani elgondolás valószínűleg Klapkáié lehet, az viszont kérdés, hogy a részleteket is ő vagy Bayer ezredes, esetleg Albrecht dolgozta ki. Bayer szerepe feltétlenül kérdéses, hisz ő egyáltalán nem volt híve az elvonulásnak, és közrejátszhatott távolmaradásában a személyes ellentét is közte és Klapka között. Nem tudjuk azt sem, hogy Klapka mert-e önállóan dönteni Görgei jóváhagyása nélkül? Eddigi ténykedése azt mutatja, hogy ő inkább volt alkalmas arra, hogy ellenőrzött körülmények között, felsőbb elhatározások végrehajtásán dolgozzon, mint felelősséget vállaló és elviselő parancsnokként. A terv ötlettelensége viszont egyáltalán nem vall Klapkára. Azt sem hihetjük, hogy a tervezést rábízták Albrechtre, akinek tudása és tapasztalata aligha volt meg ehhez.

A tervkészítés kiinduló adatai közül a legfontosabbak feltétlenül a felderítési adatok. Ennek 1849. július első hetében Komáromnál különös jelentősége volt, hiszen csak az ellenség ereje, helyzete, csapatainak elosztása alapján lehetett meghatározni a támadás módját, az esetleges áttörés helyét. Az addigi adatok pontosítására az előkészület meg is történt, a hadsereg hadművelési naplója szerint július 8-án, nyilván az ideiglenes fővezér, egy nagyszabású harcfelderítést rendelt el: „Úgy tűnik az ellenség a július 2-i csata utáni állását, megváltoztatta és a balszárnnyunkkal szemben Almás–Mocsa–Igmánd⁵¹ vonalon

⁴⁸ „Saját kezébe, ott ahol”. Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc Hadtörténelmi Levéltárban őrzött irataiból. Szerk. *Farkas Gyöngyi*. Budapest, 1998. 185–186. o.

⁴⁹ Lásd a 41. jegyzetben hivatkozott munkát, 545–548. o.

⁵⁰ Életrajzi adatait lásd: *Bona Gábor*: Tábornokok és törzstisztek az 1848/49. évi szabadságharcban. Budapest, 2000. 195–196. o.

⁵¹ A forrásokban legtöbbször csak Igmánd helységnév jelenik meg, mely lehet Kis- vagy Nagyigmánd egyaránt, legtöbbször azonban nem dönthető el. Mivel azonban az országutak találkozási pontja miatt Nagyigmándnak nagyobb katonai jelentősége volt, rendszerint e települést értjük alatta.

áll. Hogy biztos híreket kapjunk, és az állásokat megismerjük a III. hadtest egy gyaloghadosztállyal, 3 lovasosztállyal és 3 üteggel, holnap reggel 8 órakor, reggeli után a nevezett megszállt helyek felé hajtson végre felderítést, Almás felé csupán egy lovasosztály két lovaslöveggel, mely még reggel a táborba térjen vissza. A kijelölt csapatok egész gyalogsága és többiek egy része Mocsá és Igmánd felé vonuljon, lovasjárőrökkel a Concóig, különösképpen az ellenség által Csémnél épített sáncok kiterjedésére és jelentőségéről jelentsenek.

A VII. hadtest ugyanakkor 2 gyalogzászlóaljjal, 1 lovasosztállyal és 1 üteggel Ács felé hajtson végre felderítést, az, Ácsi erdő megszállt-e vagy sem? Ha lehet a csapatok a következő, éjjelre maradjanak ott, de semmiképpen se, ha ez nagy veszteséggel járna.

A III. hadtest felderítő parancsnoksága Mocsán is Igmádon túlerőt találna, azonnal térjen vissza táborba, ha erről csak részben bizonyosodott meg, akkor Mocsá magasságában táborozzon és holnapután napfelkeltekor térjen vissza a táborba. Mindenről azonnal küldjenek jelentést.⁵²

A fenti intézkedés végrehajtásáról azonban nem találtunk semmilyen érdemi feljegyzést, a hadműveleti napló másnapi bejegyzése erre vonatkozóan nem közöl adatot és sajnos a vezetése be is fejeződött. Azt kell gondolnunk, hogy a felderítés nem valósult meg, ugyanis az elkészült hadműveleti terv komoly bizonytalanságot árul el azzal kapcsolatban, hogy az ellenségnek milyen ereje áll Dunaalmáson, Mocsán és Nagyigmánd térségében.

A hadművelet megindítását Klapka – mint láttuk – július 9-ére tervezte, ami szintén nem valósult meg a felderítési adatok nyilvánvaló hiányán túl, a csapatösszevonás késlekedése miatt is. A fent említett július 8-i napon az I. hadtest még mindig Bátorkeszin állt, ami egy napi járásra található Komáromtól, a Görgey Ármin őrnagy vezette különítmény, pedig még távolabb Perbétén. E napon kapott parancsot Nagysándor vezérőrnagy, hogy hadtestével vonuljon be Komáromba, Görgey őrnagynak viszont Bátorkeszin kellett átvennie a Duna jobb és bal partjának az ellenőrzését, figyelését. Július 9-ére azonban már a hadsereg minden eleme, hadtestei, különítményei a komáromi várban és sáncok mögött táboroztak.⁵³

I. hadtest	55 gyalogszászad	12 lovasszászad	8 573 fő	31 löveg
II. hadtest	61 gyalogszászad	8 lovasszászad	5 925 fő	37 löveg
III. hadtest	53 gyalogszászad	12 lovasszászad	7 766 fő	40 löveg
VII. hadtest	63 gyalogszászad	17 lovasszászad	11 046 fő	44 löveg
VIII. hadtest	44 gyalogszászad		5 702 fő	14 löveg
Görgey és Horváth különítmény	27 és fél gyalogszászad	5 és fél lovasszászad	4 335 fő	14 löveg
<i>összesen</i>	<i>303 és fél gyalogszászad</i>	<i>54 és fél lovasszászad</i>	<i>43 347 fő</i>	<i>180 löveg</i>

A fenti táblázat adataiban nem szerepelnek a július 2-i csatában elesett vagy megsebesült katonák. A honvéd csapatok hangulata még mindig bizakodó volt, hittek Kossuthban és parancsnokaikban. Komáromban az ellátás is még megfelelő volt, kivétel ez alól a készpénz, mely már hetek óta nem állt rendelkezésre. Ennek okait most nem tisztünk be-

⁵² Hadtörténelmi Levéltár. Az 1848–49-es magyar szabadságharc iratai. Hadműveleti napló, 37/37a.

⁵³ Hermann Róbert: Az 1848–1849-es szabadságharc nagy csatái. Budapest, 2004. 311. o.

mutatni. Tehát a hadsereg összpontosítva és feltöltve készen állt, hogy teljesítse a hadműveleti tervben foglaltak végrehajtását. A hadműveleti napló július 8-i bejegyzése szerint az elvonuló hadsereghez (I., III., VII. hadtest) csatlakoznia kellett a II. hadtest Rakovszky Sámuel alezredes hadosztályának is.

A csatára vonatkozó hadműveleti tervet, vagy haditervet a Központi Hadműveleti Iroda július 10-én adta ki. A terv a csata célját, a sánctábor körülrő osztrák-orosz hadsereg elleni általános támadásban határozta meg.

Az intézkedés első fele a csapatok csoportosításával kapcsolatban intézkedett. E szerint a támadást végrehajtó I., III. és VII. hadtestnek a Duna jobb partján lévő sánctáborban kellett éjszakáznia, ehhez még 10-én este az I. hadtestnek a folyón átkelve el kellett foglalnia a helyét. A főerő támadásához balszárnyon a VIII. hadtesthez tartozó Esterházy-hadosztálynak, jobbszárnyon, ugyanezen hadtest Janik-hadosztályának és a II. hadtest Rakovszky-hadosztályának kellett csatlakoznia.⁵⁴ A komáromi erődrendszer elemeinek a védelmét a II. és VIII. hadtest többi hadosztályai vették át. A támadó csapatok tartalékát a Görgey-különítmény képezte, melynek csak másnap reggel kellett átkelnie a Dunán. Általános intézkedés szerint a támadó csapatokat csak a sebesültszállító kocsik követhették, tehát minden poggyász, és szállítószekér egyelőre a sáncok mögött maradt.

Az intézkedés további és egyben legfontosabb része az egyes hadtestek feladatait határozta meg. Itt kerestük az elérendő célt vagy célokat, amelyet azonban csak az „általános rendelkezéseknél és megjegyzéseknél” találunk meg: „a legnagyobb súly a Concó-vonal visszavételére helyezendő; az ellenség az ácsi oldalon a legerősebb, a főhadiszállása Bábolnán van. A legnagyobb jelentősége a nagyigmándi főút birtoklásának van. Ha az sikerül, akkor az ellenséges hadsereg közepe át van törve, mivel ezen az igmándi ponton a teljes ereje felfejlődött.” Tehát az intézkedésben két kiemelten fontos helyet határoztak meg, a Concó-vonalát és a Nagyigmádon keresztül vezető Győr–Bicske főútvonalat.

A Concó-vonal birtokbavételét a VII. hadtestnek kellett megoldani, jobbról a Janik- és a Rakovszky-hadosztály, balról pedig a Pikéty Ágoston vezérőrnagy parancsnoksága alatt összevont huszonöt huszárszázad támogatásával. A feladat tulajdonképpen egyszerűen hangzott: a VII. hadtest és a két támogató hadosztály szemből támadja az erdőt, a lovas különítmény pedig az erdőt balról megkerülve, az ott lévő ellenséges lovasság szétverése után, átkarolást hajt végre, majd a Concó-patak felé üldözi a menekülőket, lehetőség szerint azon is túl. Amikor a szemben támadó csapatok elérik a Concó vonalát, Pikéty csapatai is visszatérnek. A támadást reggel fél nyolckor kellett megkezdeni a jobbszárnyról.

A másik „legfontosabb” feladatot a III. hadtestnek kellett megoldania. A feladatszabás szerint a hadtestnek reggel nyolc órakor elindulva a Csém pusztánál lévő sáncokat jobbról megkerülve el kellett foglalni Nagyigmándot és birtokba venni a Győr–Bicske országút itteni szakaszát.

A fenti hadtesttel egy időben indulva és vele egy magasságban haladva az I. hadtestnek eközben Moca felé kellett támadnia, a település birtokbavétele után a hadosztályokat a tatai útra, illetve Tömödig előretolni, majd előőrsök és különítmények kiküldésével biztosítani az összeköttetést a III. hadtesttel és az elfoglalt állásokat. A két hadtest mögött általános tartalékként a Görgey-különítmény vonult fel.

A hadsereg balszárnján lévő Esterházy-hadosztálynak csupán demonstrálási feladata volt Dunaalmás felé.

⁵⁴ Az intézkedésben Kászonyi hadosztály szerepel, Klapka Rakovszky hadosztályról írt, lásd: *Klapka, Georg: Memorien. Leipzig, 1850. 179. o.* Kászonyi József ezredes ekkor a II. hadtest parancsnoka volt.

Amennyiben az e napra tervezett feladatokat a hadsereg sikeresen megoldotta, akkor a főhadiszállásnak és a tábornoki irodának Kisigmándra kellett költöznie, ahol a parancsnokság este nyolc órakor kívánta kiadni a további intézkedést.

A haditervhez egy térképvázlat is tartozott, amelyen a megindulási állásokat és az elérendő terepszakaszokat is feltüntették. Sajnos ennek nem maradt fenn egyetlen ismert példánya sem, legalábbis nem tudunk róla.

Mi volt a harmadik komáromi csata célja?

Egy hadtörténelmi esemény utólagos rekonstruálása mindig sok buktatót rejt magában. Ha abból indulunk ki, amit a legtöbb katonai teoretikus tart, miszerint a háborúban a véletlen, a kiszámíthatatlanság és a szerencse, döntő szerepet játszik, akkor bizony sokszor nehéz utólag megmagyarázni, hogy egyik vagy másik fél miért győzött vagy szenvedett vereséget. Problémás az események pontos bemutatása azért is, mert csak részben vagyunk azon ismeretek birtokában, mint azok, akik az eseményeket irányították vagy részt vettek benne. A katonai vezető döntéseit az írásban rögzített információkon túl millió más, szóbeli jelentés, közlés, vélemény, vagy csak megérzések, hangulatok, benyomások befolyásolhatják. Ezek megismerése a történész számára szinte lehetetlen, hacsak egy jó tollú szemtanú nem nyújt ehhez segítséget.

Ha más oldalról közelítünk az események vizsgálatához, akkor viszont azt is meg kell állapítanunk, hogy jóval többet tudunk, mint az események résztvevői. Ismerünk például az ellenségről olyan adatokat, amiket nem tudhattak azok, akik éppen csatára készültek. Ismerjük az események végeredményét is, ami eleve meghatározza értékelésünk, vizsgálódásunk előjelét. A hadtörténésznek ilyenkor – a rendelkezésre álló adatok összegyűjtésén és rendszerezésén túl – elsősorban az lehet a feladata, hogy kövesse a hadművészet, mint a katonai vezetés művészete szabályszerűségeinek fejlődéséből adódó összefüggéseket, próbálja meg a fővezér, vagy parancsnok gondolatmenetét rekonstruálni.

A fent ismertetett haditerv is több kérdést felvet. A legfontosabb az, hogy a készítő mit is várt a csatanaptól és hogyan gondolta a hadművelet folytatását? Arra számított vajon, hogy ha sikerül a két kitűzött cél elérni, akkor az ellenség nem támad vissza? Vagy üldözni akart, mondjuk Győr felé, amerre az ellenség – nyilván saját hadászati vonalán maradván – visszavonulhatott? Ellenben a magyar hadseregnek Székesfehérvár felé kellett volna menetelnie. Vajon miért kellett Dunaalmás felé egy hadosztálynak konkrét feladat nélkül felvonulnia, és miért indult egy egész hadtest Mocsá felé, amikor a haditerv készítője is megállapította, hogy „Mocsán és Tatán az ellenség gyengébb, és támogatást idevonnia sem könnyű”?

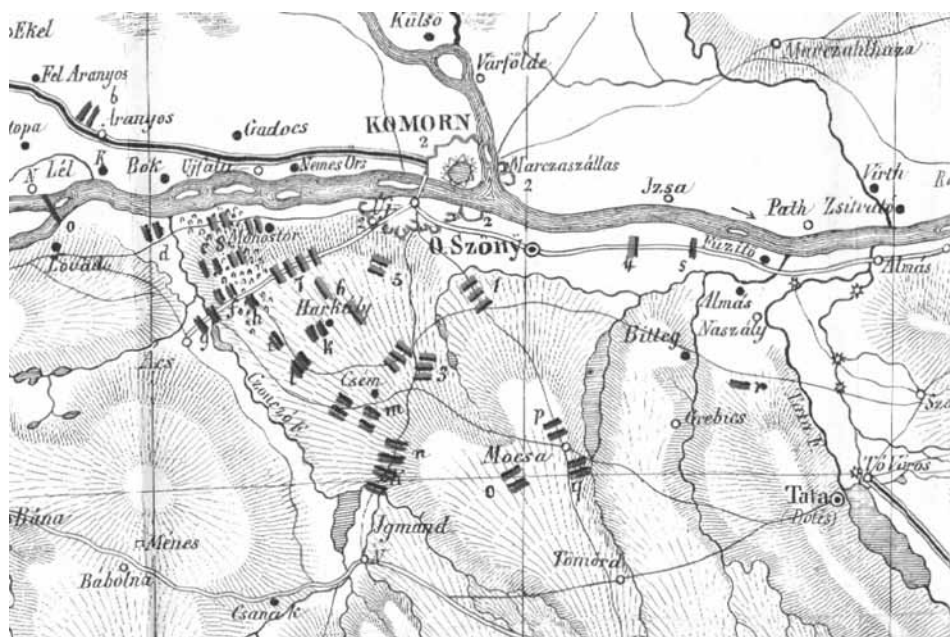
A tervet természetesen már többen is bírálták. Gelich Richárd, aki a szabadságharc alatt őrnagyságig vitte a Hadügyminisztérium tábornoki osztályán, éppen ezzel kapcsolatban az áttörés szabályáról a következőket írta: „Ez az ellenséges szárnyaknak tüntetések általi lekötését s az áttörési hely felé túlnyomó erővel való gyors előrenyomulást igényel.”⁵⁵

A július 11-i csatára kiadott intézkedést Gelich egy általános támadás tervének tartotta, nem pedig egy áttörést célzó tervnek.

Az intézkedést alapos bíráltnban részesítette Wilhelm Rüstow svájci hadtörténész és hadtudós is, aki elsősorban arra hívta fel a figyelmet, hogy közel azonos erőviszonyok

⁵⁵ Gelich Rikárd: Magyarország függetlenségi harcza 1848–49-ben III. k. Budapest, é. n. 679. o. Itt jegyezzük meg, hogy a csata eseményeinek részletes leírása Gelich, Rüstow, Ramming, Szilányi és Klapka idézett munkáiban megtalálható.

mellett csak akkor lehet sikeres áttörést elérni, hogy ha egy kis arcvonalszakaszon összpontosítanak jelentősebb erőket. Szerinte a legfontosabb arcvonalszakasz ebben az esetben az ácsi postaút és az igmándi főút között volt és erre a 6–7000 lépésnyi területre legalább 32–34 000 embert kellett volna összpontosítani. Ekkor sikerülhetett volna az áttörés, amelynek következtében az osztrák jobbszárny, mely jobbról egyébként sem támaszkodott semmire, kénytelen lett volna visszavonulni. Már pedig ha az ellenség visszavonul Győr felé, a győzelem már döntő is lehetett volna. „Csak ezáltal nyerhettek volna magyarok levegőt, hogy Paks vagy Baja felé az alsó Dunához közvetlen veszélyeztettség nélkül eljussanak. És ennyi levegőt nyerni, igen ez volt állítólag az egyetlen célja a csatának.”⁵⁶

*Az 1849. július 11-i csata helyszíne a felvonult csapatokkal
(Rüstow idézett munkájának részlete)*

A tervben nem láthatunk erőösszpontosítást, hanem éppen ellenkezőleg, az erők egyenlő elosztását. Az osztrák csapatok erőfölénye még a II. és a III. hadtest nélkül is meggyőző volt, így annak érdekében, hogy ez ne érvényesülhessen, csak a helyi erőfölény létrehozása lehetett a megoldás. Ehelyett mi történt? Mocska ellen, ahol egy gyalog- és két lovasdandár állt, egy egész magyar hadtest vonult fel. Dunaalmással szemben, ahol csupán egy gyenge különítmény védekezett, egy hadosztály állt tétlenül egész nap. Nagyigmánd felé viszont a III. hadtesttel szemben egy osztrák és egy orosz hadosztály védekezett, ez utóbbi nagyságra megfelelt egy hadtestének. Herkály-pusztánál is legalább három dandár várta a magyar lovas különítmény huszonöt huszárszázadát. A lovas különítmény létrehozása előrelátó és helyes döntés volt, Klapka nyilván a július 2-i lovassági

⁵⁶ Rüstow 1861. 171. o.

támadást kívánta megismételni. Egyáltalán a haditerv mintha ismételni szerette volna a fent említett csatát, azonban az védelmi jellegű volt, míg másnap támadni kellett.

Rüstow egyébként még azt is kiszámolta, hogy a magyar harcrend vonala az Ácsi-erdő előtt található Meggyfa-erdőtől Herkály- és Csém-pusztán és Mocsán át a Ószőnyig hozzávetőleg 30 000 lépés volt, így közepesen három lépésre kevesebb mint négy ember jutott, miközben a másik oldalon, a főtámadási irányban három lépésre tizennyolc ember esett. Ez azt jelentette, hogy az ellenség a legfontosabb harcvonalszakaszon több mint négyszeres erőfölénnyel rendelkezett.⁵⁷

Klapka vezérőrnagy terve azt mutatja, hogy nem rendelkezett megfelelő felderítési jelentésekkel vagy nem értékelte azokat helyesen. Haynau ugyanis kockáztatott, illetve a magyar fél passzivitására épített. Az osztrák 3. hadtest útba indítása nagy merészség volt, melyről illett volna tudni és kihasználni. Az ellenség ezzel szinte felkínálta az átkarolás lehetőségét. Az I. hadtestnek ereje és helyzete ugyanis lehetővé tette, hogy a Mocsán lévő hadosztálynyi erő elűzése után átkarolással a Csémet és Igmándot védő osztrák csapatok oldalába kerüljön és támogassa a III. hadtest támadását. Mocsától hozzávetőleg nyolc kilométert kellett volna megtenni az I. hadtestnek. A tartalék alkalmazása és a lovas különítmény bevonása, már valóban jelentős erőfölényt biztosíthatott volna Klapka számára.

Az osztrák 2. hadtest is elszigetelten, szinte kiszolgáltatva állt a Csallóközben, igen törekény összeköttetésben a Dunán keresztül. Július 2-ától több mint egy hét állt rendelkezésre, hogy e hadtestet a magyar sereg abszolút erőfölényt létrehozva legyőzze. Erre még kísérlet sem történt. Az osztrák hadtest két dandárával szemben a II. és a VIII. hadtestnek is legalább a fele maradt a Duna bal oldalán – teljes passzivitásban.

A haditervért az ideiglenes fővezér viselt felelősséget. Klapkát a felső-tiszai hadtest élén mutatott tevékenysége miatt, a tavaszi hadjárat tervezésében vállalt szerepéért, a komáromi vár védelmének megszervezésében és irányításában mutatott zseniális szerepéért az egyik legképzettebb és legsikeresebb honvédtábornokként tartjuk számon. Ha a csapatok harcvezetésében nem is jeleskedett minden alkalommal, de a hadművelleti tervezésben érdemei elvitathatatlanok. Ebben az összefüggésben arra kell gondolnunk, hogy e csatát kényszerűségből vállalta el és talán egyetlen komoly célja az volt, hogy a hadsereget a nagyobb veszteségtől megóvja és – Kossuth akaratának megfelelően – Szeged felé elindítsa. Görgői kívánságának megfelelően az áttörési kísérletet és a csatát vezette, kockázatot azonban nem vállalt, így elszalasztotta azt a lehetőséget, amelyet Haynau türelmetlensége és az orosz csapatok lassúsága még felkínált. Klapka tábornok a csata alatt is teljes passzivitást mutatott. Pedig a lehetőség megvolt, hogy akár menetközben is változtasson. Az Esterházy hadosztály, az I. hadtest egésznap passzívan állt, Klapka mégsem vonta be őket a csatába, miként a tartalékok sem vetette be Csém megtartásáért. Nem állt a Pikéthly-lovas különítmény élére se, hogy támadást vezessen Ács felé. Részt vett viszont a III. hadtest rohamaiban, majd emlékirata szerint még az ácsi erdő ellen is vezetett egy utolsó rohamot. Katonaként nagyszerűen helytállt, vezetőként azonban csődöt mondott.⁵⁸

A csata magyar vesztesége hozzávetőleg 1500 és 2000 fő között lehetett, és az áttörés nem sikerült. A honvédsereg másnap, a sebesült Görgői tábornok vezetésével a Duna bal partján elindult hosszú útjára – Világos felé.

⁵⁷ Uo.

⁵⁸ *Klapka*: Emlékeimből. 235. o.

TAMÁS CSIKÁNY

A BATTLE PLAN WITHOUT GOAL – 11 JULY 1849, KOMÁROM

Summary

The battle near Komárom, fought on 11 July 1849, has a special place among the events of the 1848-49 Hungarian War of Independence. This is so because we still have the Hungarian plan for this battle, and this enables us to do a deeper analysis of the position and military thinking of the leaders of the Hungarian Army. This battle is a special one from another viewpoint, too: temporary army commander György Klapka had to follow orders and requirements that came from different directions at the same time. Governor Lajos Kossuth urged that the army start off to the location of force concentration at Szeged as soon as possible; General and Minister of Defence Lázár Mészáros asked the same from Klapka, proposing different possibilities in his own way; while General Artúr Görgei, appointed commander of the army, who was wounded in the battle of July 2, intended to start only after defeating the Austrian Army, through Transdanubia, to the designated location. Klapka wanted to meet Kossuth's demands in the first place, but he could not ignore the will of Görgei and of the general- and officer-corps of the army. This controversial situation and the lack of Klapka's determination lead to the result that the battle plan did not have a clear goal and did not try to take advantage of the mistakes of the Austrian commandership. On 11 July the Hungarian Army fought a battle in which there was no hope for victory. The study examines the circumstances how this situation came about, embedding it to the military concepts of the time.

TAMÁS CSIKÁNY

UN PLAN DE GUERRE SANS BUT – KOMÁROM, LE 11 JUILLET 1849

Résumé

La bataille qui eut lieu le 11 juillet 1849 près de la ville de Komárom occupe une place spéciale parmi les événements de la guerre d'indépendance hongroise de 1848-1849. Nous disposons en effet du plan de guerre hongrois établi pour cette bataille, ce qui nous permet l'analyse approfondie de la situation des chefs de l'armée hongroise et de leur pensée en matière d'art militaire. La particularité de cette bataille réside en partie dans le fait que György Klapka en charge du commandement de l'armée devait tenir compte de différentes instructions et attentes. Le gouverneur Lajos Kossuth souhaitait que l'armée parte le plus tôt possible vers Szeged en vue de la concentration des troupes. Le général Lázár Mészáros, ministre de la défense attendait la même chose de Klapka, mais en lui proposant plusieurs possibilités. En revanche, le général Artúr Görgei, le commandant en chef de l'armée qui fut blessé dans la bataille du 2 juillet, ne voulait partir au lieu désigné via la Transdanubie qu'après avoir vaincu l'armée autrichienne. Klapka voulait avant tout contenter Kossuth, mais il ne pouvait pas ignorer la volonté des officiers généraux et du corps d'officiers de l'armée non plus. Cette contradiction et le manque de détermination de Klapka expliquent pourquoi le plan de guerre ne désigne pas l'objectif précis de la bataille et pourquoi Klapka ne cherchait pas à profiter des erreurs du commandement autrichien. Le 11 juillet, l'armée hongroise s'engagea dans une bataille sans aucun espoir de victoire. L'étude analyse les circonstances qui ont conduit à cette situation dans le contexte des idées d'art militaire de l'époque.

TAMÁS CSIKÁNY

EIN SCHLACHTPLAN OHNE ZIEL – KOMÁROM (KOMORN), 11. JULI 1849

Resümee

Die Schlacht bei Komárom (Komorn) am 11. Juli 1849 nimmt unter den Ereignissen des ungarischen Freiheitskampfes von 1848-49 einen besonderen Platz ein. Es steht uns nämlich der ungarische Schlachtplan zur Verfügung, der uns ermöglicht, die Situation der Anführer der ungarischen Honvéd-Armee und das, wie sie über die Kriegskunst dachten, tiefgreifender zu analysieren. Die Schlacht ist auch deshalb etwas Besonderes, weil der mit dem vorübergehenden Armeekommando beauftragte György Klapka zeitgleich aus mehreren Richtungen kommenden Anweisungen und Erwartungen entsprechen musste. Reichsverweser Lajos Kossuth drängte auf das möglichst rasche Losschicken der Armee an den Ort des Zusammenziehens der Streitkräfte in Szeged. Verteidigungsminister General Lázár Mészáros wollte dasselbe von Klapka, und schlug ihm auf seine Weise gleich mehrere Möglichkeiten vor. Der in der Schlacht vom 2. Juli verwundete General und designierte Armeekommandant Artúr Görgei wollte erst nach der Niederschlagung der österreichischen Armee über Transdanubien an den festgelegten Ort losmarschieren. Klapka wollte in erster Linie die Erwartungen von Kossuth erfüllen, konnte jedoch auch den Willen Görgeis bzw. der Generalschaft und des Offizierskorps der Armee nicht außer Acht lassen. Diese widersprüchliche Situation bzw. die fehlende Entschlossenheit Klapkas führten dazu, dass auch am bereits fertig gestellten Schlachtplan nicht zu sehen ist, was das eigentliche Ziel der Schlacht war, auf welche Weise es nicht bestrebt war, die Fehler der österreichischen Armeeführung auszunutzen. Am 11. Juli wurde von der ungarischen Armee eine Schlacht geführt, in der sie nicht einmal Hoffnung auf Erfolg hatte. Die Studie untersucht die Umstände der Entstehung dieser Situation und bettet diese in die Auffassung der Zeit von der Kriegskunst ein.

ТАМАШ ЧИКАНЬ

БЕСЦЕЛЬНЫЙ ВОЕННЫЙ ПЛАН – КОМАРОМ, 11. ИЮЛЯ 1849-ОГО ГОДА

Резюме

Среди событий освободительной борьбы венгров 1848–49 годов особое место занимает битва при Комароме 11. июля 1849. года. Мы располагаем венгерским военным планом ведения этой битвы, который позволяет нам сделать более глубокий анализ о состоянии венгерского военного руководства и его военно-оперативном мышлении. Эта битва является особенной и потому, что назначенный временным командующим армией Кlapka Дьердь должен был одновременно соответствовать предписаниям и указаниям, прибывавшим с нескольких различных направлений. Правитель Кошшут Лайош настаивал на скорейшем отправлении армии на место концентрации вооруженных сил – в Сегед. Генерал Месарош Лазар, министр обороны, требовал от Кlapки того же, предлагая при этом несколько своих вариантов. А генерал Гёргеи Артур, назначенный командующим армией и раненый в битве 2 ого июля, намеревался направиться на место назначения через Задунавье, после победы над австрийской армией. Кlapka намеревался в первую очередь выполнить приказание Кошшута, но он не мог оставить без внимания Гёргеи, а также волю генеральского и офицерского состава армии. Эта противоречивая ситуация, а также недостаток решимости Кlapки имели результатом тот факт, что уже в составленном военном плане не видно, что было настоящей целью сражения, однако можно заметить, что венгры не стремились использовать ошибки австрийского военного руководства. 11-ого июля венгерская армия вела такую битву, в которой даже надежды не было на успех. Автор статьи исследует обстоятельства, при которых сложилась такая обстановка, опираясь при этом на концепцию военного искусства того времени.